

แวดวงวิจัย มข. Research Notes

กระบวนการเรียนรู้และบทเรียนจากโครงการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ ในโครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Lesson Learned and Learning Proevess Gained from Chemically Safed Vegetable Production under Integrated Rural Development Project Khon Kaen University

สุจินต์ สิมารักษ์ (Suchint Simaraks)

สุพัตรา ชาดิบัญญัติชัย (Supatra Chadbunchachai)

สกุลรัตน์ อุษณาวรงค์ (Sakulrat Usanawarong)

และคณะ*

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางหนึ่งของการพัฒนาชนบท เพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเอง ดำเนินการผลิตที่มีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการต่อรองและเท่าทันต่อสถานการณ์ ลดต้นทุนการผลิต และได้ผลิตผลที่มีคุณภาพมาตรฐาน โดยคำนึงถึง คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

โครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการ ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยขอนแก่น จึงได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่กลาง ปี พ.ศ. 2544 ตามแนวคิดในการพัฒนาด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการซึ่งเป็นบุคลากรของมหาวิทยาลัยขอนแก่น นักวิชาการจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและชุมชนร่วมกันพัฒนาชนบทในเชิงบูรณาการ ตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยกระบวนการพัฒนาแบบ

มีส่วนร่วมเพื่อเป็นพื้นที่นาร่อง โดยการสนับสนุนงบประมาณตามความเห็นชอบของสำนักงบประมาณ ผ่านสภาคณาจารย์และสภามหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งคณะทำงานได้สำรวจพื้นที่และความต้องการของชุมชนในเขต 3 อบต. คือ อบต.โนนทอง, อบต.น้ำอ้อม และ อบต.ดูนสาต จังหวัดขอนแก่น ได้จัดกิจกรรมภายใต้กิจกรรมการชุดต่างๆ 11 โครงการย่อย โครงการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษเป็นโครงการหนึ่งในโครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการดังกล่าวโดยคณะอนุกรรมการชุดปัจจุบันซึ่งประกอบด้วย

* คณะอนุกรรมการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ โครงการพัฒนาชนบทเชิงบูรณาการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ผศ.สุพัตรา ซาดิบัญญัติ	เป็นประธานอนุกรรมการ
รศ.สกุลรัตน์ อุษณาวรงค์	เป็นอนุกรรมการ
ผศ.สุชีรา เดชะพงษ์เสถียร	เป็นอนุกรรมการ
นายสมศักดิ์ โพธิ์ศรี	เป็นอนุกรรมการ
นายนิรันดร คำนุ	เป็นอนุกรรมการ
นายพงษ์ศักดิ์ ยั่งยืน	เป็นอนุกรรมการ
นายมาโนช ดอนเส	เป็นอนุกรรมการ
นายพลากร บัณฑิตวงษ์	เป็นอนุกรรมการ
นายสมชาย ตั้งพูนผล	เป็นอนุกรรมการ
นางสาวน้อย ทองสกุลพานิชย์	เป็นอนุกรรมการ
นายวิเชียร เกิดสุข	เป็นอนุกรรมการ
นางสาววิมลลี ลิโป้	เป็นเลขานุการ

ได้รับมรดกทางความคิดและแนวทางต่าง ๆ จากคณะกรรมการอำนวยการที่มาจากหลากหลายสาขาวิชา เพื่อร่วมกันบูรณาการโครงการพัฒนาชนบทประกอบด้วย

รศ.สุจินต์ สิมารักษ์	เป็นประธานกรรมการ
รศ.เทอดศักดิ์ คำเหม็ง	เป็นกรรมการ
รศ.คงศักดิ์ ฮาดุทอง	เป็นกรรมการ
ผศ.สุพัตรา ซาดิบัญญัติ	เป็นกรรมการ
ผศ.วิยุทธ์ จำรัสพันธ์	เป็นกรรมการ
ผศ.วิชัย อึ้งพินิจพงศ์	เป็นกรรมการ
ผศ.นิตย ทัศนียม	เป็นกรรมการ
ผศ.สุนัย เลี้ยวเพ็ญวงษ์	เป็นกรรมการ
นางรัตนา บุญมีธยะ	เป็นกรรมการ
นายวิริยะ ลิ้มปิ่นนันทน์	เป็นกรรมการ
นายวีระ ภาคอุทัย	เป็นกรรมการ
นางสมใจ ศรีหล้า	เป็นกรรมการ
นางสาวพัชรินทร์ ลากานันท์	เป็นกรรมการ
นายสุเทพ ไชยจันทร์	เป็นกรรมการ
นางกัญญาณัฐ จันทราเลิศ	เป็นเลขานุการ
นางศิริพร ประทุมทิพย์	เป็นผู้ช่วยเลขานุการ
นางสาวอรिता อินทสิน	เป็นผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการชุดก่อน ๆ ที่ได้ให้คำปรึกษา เป็นระยะ ๆ โดยไม่ทอดทิ้ง

แนวคิดของโครงการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ

เพื่อ สนับสนุนและส่งเสริม ให้ชุมชนเกิดการ พัฒนา โดยมุ่งเน้นที่เกษตรกร ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ด้วยกระบวนการลด ละ เลิก การใช้สารเคมีที่ก่อให้เกิด อันตรายต่อสุขภาพและเกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม มาใช้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมร่วมกับการจัดการที่ดี เพื่อให้ได้ ผลผลิตที่ปลอดภัย และเกิดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

นิยามคำสำคัญในกระบวนการเรียนรู้และบทเรียน ในโครงการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ

การสนับสนุนและส่งเสริมคือการเข้าไป ส่วนร่วมแต่เพียงบางส่วนหรือสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ เนื่องจากเกษตรกรมีวิถีชีวิตกับการเกษตรมาอย่าง ยาวนาน มีปฏิสัมพันธ์กับโครงการของรัฐและบุคคลที่ เข้าไปเกี่ยวข้องจากภายนอกชุมชนตลอดเวลา แต่ โครงการเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ เพิ่งเริ่มดำเนินการ ในปี พ.ศ. 2544 การเข้าไปในแต่ละพื้นที่จึงจำเป็นต้อง วิเคราะห์สถานการณ์ก่อนว่ามีใคร หรือหน่วยงานใด เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนบ้าง และแต่ละส่วนดำเนินการ อะไรอยู่ ในส่วนที่ยังขาดหรือต้องการความช่วยเหลือ โครงการฯ จึงจะเข้าไปมีส่วนร่วม โดยยึดหลักการที่ว่า ชุมชนต้องพึ่งตนเองได้

เทคโนโลยีที่เหมาะสม คือวิทยาการที่ผ่านการ คัดกรองอย่างสมเหตุสมผล เกษตรกรสามารถนำไป ปฏิบัติได้และเกิดผลดี โดยไม่ทำลายสภาพแวดล้อม หรือระบบนิเวศ

การจัดการที่ดี คือกระบวนการที่มุ่งเน้นให้ เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เป็นปัจจุบัน เกิดประโยชน์ต่อหมู่คณะมากกว่ารายบุคคล และ ตรวจสอบได้

กระบวนการเรียนรู้ การประสมประสานของ ประสบการณ์โดยผ่านวิธีคิดที่เชื่อมโยงและสั่งสมจนเกิด ความเข้าใจได้ในตัวบุคคลนั้น ๆ และสามารถนำมาใช้ ประกอบการตัดสินใจหรือใช้ในการแก้ปัญหาได้ กระบวนการเรียนรู้เป็นพลวัต ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับบุคคล วิธี

การเรียนรู้มีหลายวิธีซึ่งอาจได้มาซึ่งความรู้ที่แตกต่างกัน แม้ว่าจะมีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกัน โครงการฯ เลือกแนวทางเชิงสังคมจิตวิทยาและการตลาดเพื่อสังคม เพื่อการสร้างบทเรียน เกษตรปลอดภัยจากสารพิษ

การตลาดเพื่อสังคม (Social marketing) การใช้แนวคิดทางการตลาด และเทคนิคทางการตลาด เป็นเครื่องมือในการออกแบบกลยุทธ์ เพื่อช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมชุมชนในทิศทางและระดับที่ชุมชนต้องการ ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านความคิด ความรู้สึก หรือพฤติกรรม เพื่อเป็นแนวทางให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับโครงสร้างและหน้าที่ในระบบสังคมโดยรวม มุ่งเน้นประโยชน์ของสมาชิกในชุมชนเป็นหลัก

ผลิตผลปลอดภัยจากสารพิษ คือผลผลิตทางการเกษตรที่มีการควบคุมการผลิตโดยกรรมวิธีต่างๆ เพื่อไม่ให้มีสารพิษหรือสารเคมีที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ โครงการฯ ใช้สัญลักษณ์ที่มีตัวอักษร P E C H (P = Good Product, E = Good Environment, C = Good Consumer and H = Good Health)

Good Product

ผลิตผลทางการเกษตรที่ดี คือ ไม่มีสารพิษตกค้างที่เป็นอันตรายหรือเกิดพิษต่อผู้บริโภค การผ่านขั้นตอนการตรวจสอบกันเองของเกษตรกรด้วยการสังเกตทางกายภาพ และกระบวนการทางสังคมโดยกลไกของกลุ่มเกษตรกร เป็นการควบคุมคุณภาพระดับปฐมภูมิ (Primary control)

การตรวจสอบคุณภาพของผลิตผลทางการเกษตรเป็นการสร้างความมั่นใจแก่ผู้บริโภค และเป็นเครื่องบ่งบอกความปลอดภัยจากสารเคมี กลุ่ม organophosphate และ carbamate ด้วยชุดทดสอบของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ซึ่งกระทำการตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่ของโครงการฯ ที่ผ่านการอบรมมาเป็นอย่างดี พร้อมทั้งกำจัดสิ่งสกปรกด้วยการล้างน้ำที่เติมโซเดียมไบคาร์บอเนตเพื่อชะล้างสารเคมีที่อาจปนติดมา เนื่องจากกระบวนการสุ่มตรวจตัวอย่างมีตัวอย่างจำนวนไม่มากนัก การล้างจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญต่อความสะอาดของผลิตผลทางการเกษตรด้วยเช่นกัน ถ้าตรวจพบว่ามีความไม่ปลอดภัยก็จะสะท้อนปัญหากลับไปยังผู้ผลิตโดยผ่านทางกลุ่มเกษตรกรเพื่อปรับพฤติกรรมด้วยกระบวนการกลุ่มต่อไป

Good Environment

ตัวชี้วัดถึงการปนเปื้อนและมลพิษ คือ ปริมาณของสารเคมีที่ตกค้าง ในน้ำ ในดิน และการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ การวัดกระทำโดยวิธีการสังเกต และการทดสอบในห้องปฏิบัติการ

Good Consumer

การประชาสัมพันธ์เพื่อให้ผู้บริโภคมีการบริโภคตามฤดูกาล เลือกซื้อสินค้าโดยไม่ได้พิจารณาแต่เพียงความสวยงามทางภายนอก แต่มีความเข้าใจถึงคุณค่าของสินค้าเกษตรปลอดภัยจากสารพิษ อีกทั้งมีราคาที่ยุติธรรม ทั้งต่อผู้ผลิต ผู้จำหน่าย และผู้บริโภค

Good Health

เมื่อมีการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร เกษตรกรจะได้รับสารเคมีเข้าสู่ร่างกายน้อยลง นอกจากนี้ยังลดผลกระทบต่อร่างกายทางอ้อม เนื่องจากสารเคมีที่ตกค้างทั้งในดิน สิ่งแวดล้อม น้ำ และในอากาศ ซึ่งบางส่วนเข้าไปอยู่ในระบบห่วงโซ่อาหาร อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพของคนและสัตว์ ทั้งระยะสั้นและระยะยาว ตลอดจนการเกิดกลไกต่อสารเคมี อันจะนำมาซึ่งปัญหาในการควบคุมโรคที่มีแมลงเป็นพาหะต่อไปได้ เพราะการรับประทานอาหารและดื่มน้ำที่ปลอดภัยจากสารพิษ มีสิ่งแวดล้อมที่ดี เป็นปัจจัยพื้นฐานของการสร้างเสริมสุขภาพที่สำคัญประการหนึ่ง

ขั้นตอนการดำเนินการ

- ขั้นที่ 1 การจัดระบบการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน
- ขั้นที่ 2 ปฏิบัติโครงการนำร่องในชุมชน โดยเกษตรกรที่สมัครใจ
- ขั้นที่ 3 การติดตามผลและสรุปบทเรียนร่วมกัน พร้อมทั้งปรับวิธีการให้เหมาะสม
- ขั้นที่ 4 เกษตรกรดำเนินการด้วยตนเอง และถ่ายทอดประสบการณ์ด้วยกลไกของชุมชน

ในขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากเนื่องจากการเริ่มต้นที่ดี จะช่วยให้การดำเนินการ

เป็นไปได้อย่างรวดเร็ว การสร้างความเข้าใจและการมีอุดมการณ์ร่วมกัน (Common goals) จะทำให้เกิดความชัดเจนของการปฏิบัติงาน (Well begun is half done) ซึ่งจำเป็นที่จะต้องมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและมีการย้ำเตือนอยู่เสมอ เพราะเมื่อเวลาผ่านไปเมื่อมีบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้องมากมายเพิ่มขึ้นอาจจะทำให้หลงลืม อุดมการณ์ที่มีร่วมกันตั้งแต่ต้นได้ นอกจากนี้เมื่อปฏิบัติงานไปได้ระยะหนึ่ง มักประสบปัญหาต่างๆ ตามมาเสมอ การมุ่งแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ อาจทำให้หลงประเด็นไปสู่ปัญหาปลีกย่อย ซึ่งอาจจะทำให้ผลลัพธ์ไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการและเกิดความขัดแย้งกันทางความคิดและการปฏิบัติงานได้ จึงเป็นเรื่องที่ต้องตระหนักอยู่ตลอดเวลา

ขั้นตอนที่ 2 เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ โดยอาศัยการปฏิบัติในสถานการณ์ที่เป็นจริง (Real world situation) เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น โครงการฯ ได้ทดลองทำเป็นโครงการนำร่องเพื่อสรุปบทเรียนก่อน โดยมีเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในแต่ละชุมชนไม่มากนัก (ประมาณ 3 - 10 รายในแต่ละชุมชน)

บทเรียนจากโครงการฯ

การเสริมความรู้และประสบการณ์แก่เกษตรกรเพื่อความมั่นใจในศักยภาพตนเอง (Self efficacy)

เกษตรกรส่วนใหญ่มีเงินทุนสำรองน้อย หรือเกือบไม่มีเลย การปรับเปลี่ยนเทคโนโลยีการผลิตโดยใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ หรือการใช้สมุนไพรกำจัดแมลง ล้วนต้องใช้เวลาพอสมควร ในการสร้างความคุ้นเคยกับสิ่งใหม่ ตั้งแต่การหาวัตถุดิบ การทดลองปฏิบัติโดยที่ยังไม่ทราบว่าจะผลิตจะออกมาเป็นเช่นไร จึงต้องให้ความมั่นใจและหนุนเสริมให้เกษตรกรดำเนินการต่อไปอย่างไม่หยุดยั้งโดยวิธีลดความเสี่ยง ด้วยการรับซื้อผลิตผลที่มีราคาคุ้มค่ากับการที่จะไป “สาละวน” (To be busy) กับกิจกรรมและเฝ้าสังเกตแปลงทดลองของตนอย่างตั้งอกตั้งใจ โครงการฯ ได้หนุนเสริมเกษตรกรผู้ผลิตเป็นเวลา ประมาณ 3 เดือน ซึ่งได้ตกลงในหลักการให้แก่ออกกลุ่มเกษตรกรทราบล่วงหน้าถึงกำหนดระยะเวลา

ดังกล่าว ในช่วงของการหนุนเสริมด้านราคา เกษตรกรก็เตรียมการด้านตลาดของตนเองควบคู่กันไปด้วย ซึ่งพบว่า การจำหน่ายในตลาดท้องถิ่นของตน เป็นวิธีการที่ดีและคุ้มค่า สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การวางแผนการผลิต ซึ่งนักวิชาการด้านเกษตรของโครงการฯ ได้ไปร่วมพูดคุยในชุมชน เพื่อป้องกันการเกิดการผลัดสินค้าตามกันเป็นแพ้นั้น ซึ่งจะทำให้สินค้าล้นตลาดและมีราคาที่ลดต่ำลง

เกษตรกรต้องการเวลาเพื่อการปรับเปลี่ยนวิธีผลิตและสรุปบทเรียน

ในชุมชนที่มีกลุ่มเกษตรกรผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษอยู่ก่อนโครงการฯ เริ่มเข้าไปหนุนเสริม จะมีปัญหาแตกต่างจากชุมชนที่เพิ่งจะเริ่มเกิดกลุ่มอย่างชัดเจน ทั้งในด้านทัศนคติต่อการใช้สมุนไพรในการไล่แมลง ความไม่มั่นใจในผลผลิตที่จะได้รับ แต่ชุมชนที่ผ่านการสั่งสมประสบการณ์จากการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษที่ยาวนานกว่า (มากกว่า 3 - 6 ปี) มีปัญหาเนื่องจากศัตรูพืชและโรคพืชที่เกิดขึ้นใหม่ๆ ซึ่งต้องใช้เวลารเรียนรู้และแก้ไขปัญหามากกว่าช่วงหนึ่ง บางพื้นที่อาจจำเป็นต้องพักดิน หรือมีการสลับพื้นที่เพื่อปลูกพืชชนิดอื่นก่อนระยะหนึ่ง สำหรับในเรื่องตลาด ถ้าไม่กังวลว่าจะต้องได้ราคาที่สูงขึ้นจากผักทุกๆ ไป และไม่ได้เกิดแพ้นั้นการผลิตตามกันโดยไม่ได้ศึกษาชนิดและปริมาณของสินค้าที่ผู้บริโภคต้องการ ก็สามารถขายได้ซึ่งโดยมากจะเป็นตลาดที่รับผักทุกๆ ไป เกษตรกรที่มีการพัฒนาความคิดด้านเกษตรปลอดภัยจากสารพิษที่ยาวนาน เริ่มมองแนวทางที่ครบวงจรมากขึ้น เช่น โครงการเลี้ยงหมู โดยผลิตหัวอาหารเองทดแทนการซื้อหัวอาหารจากตลาดจากการเฝ้าสังเกต ปัญหาแมลงและศัตรูพืช เข้าใจว่า การมีปัญหาจากแมลงและศัตรูพืชในพื้นที่เพาะปลูกใกล้เคียงกัน น่าจะเนื่องมาจากระบบนิเวศ ที่เกิดจากผลกระทบจากเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังมีการใช้สารเคมีกันมาก ราย กระบวนการกลุ่มทางสังคมจึงมีความสำคัญ เพราะจะช่วยลดความ “สาละวน” ที่เกษตรกรต้องเรียนรู้และแก้ปัญหาโดยลำพังได้ ความ “สาละวน” ของเกษตรกรในชีวิตประจำวัน เช่น ต้องหาและเก็บสมุนไพรมาทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักสมุนไพรไล่แมลง

ดูแลแปลงผัก รดน้ำ ฯลฯ มีกิจกรรมประจำวันส่วนตัว นอกเหนือจากที่ต้องให้ความร่วมมือเมื่อมีกิจกรรมที่หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาดำเนินกิจกรรมในชุมชนซึ่งในปัจจุบันนี้มีความตื่นตัวในการแก้ปัญหาความยากจนของประชาชนค่อนข้างมาก และก็มีแนวโน้มที่งานวิจัยจะมุ่งสู่ชุมชนมากขึ้น (Community - based research) การแบ่งหน้าที่ตามความถนัดและความสนใจ และมีเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน จะสามารถลดความวุ่นวายนี้ลงได้ ทำให้เกิดกระบวนการสังสรรค์และนำไปสู่การสร้างความรู้ได้ต่อไป

นอกจากนี้ เวลา ยังเป็นปัจจัยที่สำคัญเพื่อให้คุณภาพของดินคืนกลับสู่ความอุดมสมบูรณ์และพร้อมที่จะให้ผลผลิตที่ดี โครงการฯ ได้ข้อมูลจากเกษตรกรที่อยู่ในเขตพื้นที่ราบและทำการผลิตเพื่อขายในลักษณะของพืชเชิงเดี่ยวว่า ใช้เวลาถึง 3 ปี จึงจะเริ่มมั่นใจต่อกระบวนการผลิต สิ่งนี้อาจเป็นไปได้ทั้งตัวเร่ง (Activator) และตัวขัดขวาง (Inhibitor) คือ นโยบายของรัฐใน

ระดับมหภาค และนโยบายระดับท้องถิ่น เนื่องจากชุมชนเป็นจุดสุดท้ายของแรงกระทบที่มาจากภายนอก ชุมชนคงมีอาจยังยืนได้เลยถ้ามีแรงกดดันจากภายนอกด้วยพลังที่เหนือกว่า แรงกว่า สายป่านที่ยาวกว่า เทคโนโลยีล้ำยุคกว่า และมีทางเลือกได้มากกว่า

การประสมประสาน ความคิด ความรู้ และ บทบาทของแต่ละกลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรอำเภอบริการบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ซื้อสินค้าทางการเกษตร นักวิชาการ และกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิต แม้ว่าจะมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แต่ถ้ามีอุดมการณ์เดียวกันก็สามารถปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันได้ด้วยความกลมกลืน และสอดคล้อง (Harmony) เปรียบเสมือนวงดนตรีที่เล่นเพลงเดียวกัน แต่มีดนตรีหลายชิ้นมาเล่นประกอบกัน เสียงของเครื่องดนตรีแต่ละชิ้นอาจเด่นขึ้นมาในเวลาที่แตกต่างกัน บางชิ้นอาจต้องเล่นไปพร้อม ๆ กัน จึงจะได้ฟังเพลงที่ไพเราะเสนาะหู และนี่คือหัวใจของการบูรณาการ (Integration)

